

Konsep *Dhimmah*, Entiti Perundangan dan Implikasinya Terhadap Amalan Perakaunan oleh Majlis Agama Islam Negeri di Malaysia¹

Hairunnizam Wahid² , Mohd Fairuz Md. Salleh, Norida Basnan, Azlina Ahmad, Azizah Mohd Harun, Ainol Basirah Abdul Wahab

Universiti Kebangsaan Malaysia
<https://doi.org/10.58458/ipnj.v10.01.02.0062>

Received: 26 August 2020

Reviewed: 4 October 2020

Accepted: 23 October 2020

Abstrak

Para fuqaha' dan pengkaji semasa telah mengiktiraf peranan manusia dan bukan manusia (*non-human*) dalam menjalankan tanggungjawab sebagai hamba kepada Allah SWT dan menunaikan amanah sebagai entiti yang bertanggungjawab kepada manusia sejagat. Kebanyakan perbincangan di bawah korpus ilmu perundangan Islam mengatakan entiti yang merupakan organisasi yang dikelolakan oleh sekumpulan manusia (*syahsiyyah iktibariyyah*) ditubuhkan bagi menjalankan tanggungjawab serta amanah daripada Allah SWT yang tidak mampu dilaksanakan oleh seseorang individu secara efisien disamping kewujudannya secara mampan dalam tempoh masa yang panjang berbanding umur manusia. Persoalannya ialah adakah penubuhan Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) memenuhi ciri dan konsep entiti yang telah dibahaskan oleh para fuqaha semasa dan silam. Sekiranya hipotesis kajian ini benar maka entiti MAIN adalah merupakan entiti perundangan yang mempunyai *dhimmah* terhad di mana segala kegiatan entiti MAIN adalah diikat oleh Enakmen pentadbiran agama Islam negeri serta akta yang bersangkutan dengan perundangan sivil di peringkat persekutuan. Justeru objektif kajian ini ialah mengkaji konsep *dhimmah* terhad menurut syarak terhadap operasi serta kegiatan muamalat MAIN secara umumnya dan implikasinya kepada amalan semasa perakaunan MAIN. Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif iaitu temu bual separa berstruktur dengan beberapa orang pakar rujuk yang terdiri daripada pengurusan tertinggi MAIN, jawatankuasa penasihat syariah institusi kewangan Islam

1 Telah dibentangkan di Seminar Kewangan Islam Kebangsaan 2020 anjuran Lembaga Zakat Negeri Kedah.

2 Pensyarah Kanan, Pusat Pembangunan Inklusif dan Lestari (SID), FEP, UKM.

Artikel ini adalah sebahagian daripada projek Penyelidikan Perakaunan dan Pelaporan Kewangan Islam bagi Institusi Baitulmal, Zakat dan Wakaf di Malaysia Fasa 4, 2019-EP-2019-040 yang dibiayai oleh Jabatan Akauntan Negara Malaysia.

serta jawatankuasa fatwa negeri. Hasil kajian mendapati konsep *dhimmah* terhad terpakai kepada MAIN. Justeru MAIN bagi setiap negeri di Malaysia perlu menjalankan tanggungjawab serta amanah dengan mematuhi piawaian perakaunan semasa yang telah ditetapkan oleh pihak pemerintah. Ini selaras dengan kaedah fiqh iaitu *tasarruf Imam al-manut bil maslahah* iaitu segala kegiatan oleh MAIN adalah bertujuan menjaga kepentingan serta kemaslahatan umat Islam. Beberapa cadangan dan implikasi dasar turut dibincangkan dalam kajian ini.

Kata kunci: Entiti Perundangan, *Dhimmah*, *Syahsiyyah Iktibariyyah*, Amalan Perakaunan, Enakmen

Abstract

The fuqaha and current scholars have recognised the role of human beings and jinn in fulfilling their responsibilities as servants of the Almighty and their trusted responsibilities to the rest of mankind. Certain of discussion under the corpus of Islamic legal knowledge declare that an entity organised by a group of people (syahsiyyah iktibariyyah) is set up to shoulder the responsibilities and fulfil the trusts from Almighty God that cannot be carried out efficiently by an individual due to its existence over a longer period of time than the average human age. The question is whether the establishment of a State Islamic Religious Council (MAIN) is in line with the characteristics and concept of entities that have been debated by current and previous fuqaha. If this study hypothesis is true, then a MAIN is a legal entity with limited dhimmah in which all its activities are bound by the State Islamic Religious Administration Enactment as well as other statutes relating to civil law at the federal level. The objective of this study is to analyse the concept of limited dhimmah in accordance with Islamic law on the operations and activities of a MAIN in general and its implications regarding current accounting practices by a MAIN. This study has used a qualitative method through semi-structured interviews with, a number of experts including the upper management of MAIN, Shari'ah advisory committees of Islamic financial institutions and States Fatwa committees. The study has found that a limited concept of dhimmah applies to a MAIN. Therefore, the MAIN of each state in Malaysia must carry out its trusted and responsibilities in compliance with current accounting standards set by the government. This is in line with the fiqh method of tasarruf al-Imam Manut bil-maslahah, which indicates that all activities conducted by the MAIN are aimed at safeguarding the interests and maslahat of Muslims. Several policy recommendation and implication are also discussed in this study.

Keywords: Legal Entity, *Dhimmah*, *Sakhsiyyah I'tibariyyah*, Accounting Practice, Enactment

Pengenalan

Entiti Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) merupakan suatu pertubuhan perbadanan yang menjaga kepentingan semua aspek termasuk ekonomi umat Islam dalam sesebuah negeri berasaskan kepada enakmen yang berkaitan. Contohnya Seksyen 5, Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003 menyatakan bahawa MAIN dibenarkan membuat sesuatu kontrak dan mentadbir serta menguruskan segala jenis harta alih dan tidak alih menurut hukum syarak melibatkan dana di bawah kumpulan wang baitulmal (Seksyen 81), kuasa memungut zakat dan fitrah (Seksyen 86) dan pemegang amanah tunggal wakaf, nazr dan amanah (Seksyen 89). Dalam konteks ekonomi, ini jelas menunjukkan MAIN adalah merupakan satu entiti yang diikat dengan perundangan sama ada perundangan berkaitan agama di peringkat negeri (Enakmen) mahupun berkaitan perundangan sivil di peringkat persekutuan (akta) dalam urus tadbir harta umat Islam menurut hukum syarak. MAIN juga berperanan bukan sahaja menjaga kepentingan harta, malah ia juga turut berperanan memajukan ekonomi dan sosial umat Islam berdasarkan Seksyen 7, Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003 di mana di bawah seksyen ini jelas menyatakan bahawa adalah menjadi kewajipan MAIN untuk menggalakkan, mendorong, membantu dan mengusahakan kemajuan dan kesejahteraan ekonomi dan sosial masyarakat Islam selaras dengan hukum syarak. Termaktub juga di bawah seksyen 7 (2) ini MAIN dibenarkan (1) menubuhkan badan lain untuk menjalankan apa-apa kegiatan sedemikian sama ada di bawah kawalan atau kawalan separa oleh MAIN; dan (2) melabur dalam apa-apa pelaburan yang dibenarkan sebagaimana yang ditakrifkan oleh Akta Pemegang Amanah 1949 [Akta 208], dan melupuskan pelaburan itu atas apa-apa terma dan syarat yang ditentukan oleh Majlis. Penjelasan ini menunjukkan MAIN adalah sebuah entiti perundangan yang menjaga kepentingan umat Islam dan dalam konteks kajian ini, MAIN berfungsi dalam menjaga kepentingan harta orang Islam di dalam negeri tertentu.

Kajian berkaitan konsep entiti perundangan banyak dibincangkan melalui kajian yang dibuat berkenaan konsep personaliti korporat (*Corporate Personality*) bagi penubuhan syarikat korporat. Konsep ini merupakan antara konsep yang telah diguna pakai dalam undang-undang syarikat Inggeris. Contohnya di Malaysia, Akta Syarikat 1965 (Akta 125)³ telah dimodelkan berdasarkan kepada Akta Syarikat Inggeris 1948 dan Akta Syarikat Seragam Australia 1961. Ini menunjukkan dalam pembentukan asas undang-undang tubuh syarikat, Malaysia telah menjadikan undang-undang syarikat Inggeris sebagai rujukan dan menggunakan prinsip yang diguna pakai dalam perundangan mereka ke dalam perundangan di Malaysia. Konsep personaliti korporat yang terkandung dalam perundangan Inggeris juga turut diambil masuk ke dalam undang-undang Akta Syarikat di Malaysia (Ghadas, Ariff, & Rumaizi, 2008). Terdapat beberapa kajian lepas yang banyak membincangkan konsep entiti perundangan yang berkaitan dengan institusi tertentu, contohnya dalam kerangka perbankan Islam (Zuryati, Yusoff, & Azrae, 2009; h.145), dalam aspek tanggungjawab sosial korporat oleh entiti perbankan Islam (Wan Noor Hazlina, Uzaimah & Mohammad Deen, 2017; h.308),

3 Akta Syarikat 1965 telah digantikan dengan Akta Syarikat 2016.

serta kajian yang melihat aspek teori entiti terhadap syarikat yang patuh syariah (Zuhairah Arif & Hartinie, 2018). Terdapat juga kajian yang mengiktiraf institusi zakat sebagai sebuah entiti bertanggungjawab membayar zakat perniagaan (Aznan, 2018) dan mengkaji daripada aspek perundangan di Malaysia dan perspektif syariah (Ramli & Abdul Ghadas, 2019).

Menurut Wahbah Zuhaili (1995; hlm 10), fiqh Islam mengakui apa yang dinamakan di sisi undang-undang iaitu *syahsiyyah i'tibariyyah* atau *syahsiyyah ma'nawiyah* atau *syahsiyyah mujarradah* melalui pengiktirafan terhadap sebahagian daripada pihak umum seperti yayasan, pertubuhan, syarikat, serta institusi masjid yang sebenarnya mempunyai keperibadian yang menyerupai individu manusia biasa daripada aspek keahlian (*ahliyyah*) untuk memiliki, sabitan hak dan melaksanakan tanggungjawab yang berasingan tanpa melihat tanggungan (*dhimmah*) individu yang menganggotainya. Justeru, institusi seperti yayasan, pertubuhan, syarikat, masjid dan sebagainya dikenali sebagai entiti perundangan. Kebanyakan ulama' kontemporari berpendapat wujudnya hukum *taklif*⁴ ke atas entiti tersebut yang diikat dengan perundangan. Contohnya, MAIN dalam melaksanakan amanahnya adalah tertakluk kepada enakmen pentadbiran agama Islam negeri seperti yang dijelaskan sebelum ini serta perundangan sivil berkaitan dengan urusan bermuamalat dengan entiti yang lain. Justeru, persoalan kajian ini adalah sejauh manakah amalan semasa perakaunan oleh MAIN menepati kehendak syarak selaras dengan konsep *dhimmah* dan *ahliyyah* sesebuah entiti yang diikat secara perundangan oleh enakmen negeri. Oleh itu, kajian ini akan membincangkan konsep *dhimmah* serta *ahliyyah* dan perkaitannya dengan perundangan MAIN iaitu enakmen dan implikasinya terhadap amalan perakaunan entiti MAIN tersebut.

Berdasarkan penelitian kepada kajian yang dibuat berkenaan konsep entiti perundangan sebelum ini, didapati perbincangan konsep entiti perundangan lebih banyak tertumpu kepada aspek perundangan dan perkaitan dengan institusi perbankan dan kewangan Islam sahaja. Kajian terdahulu juga didapati tidak mengaitkan penceritaan konsep entiti perundangan kepada naratif penceritaan entiti Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) di Malaysia. Oleh itu, kepentingan kajian ini amat signifikan kerana membincangkan konsep entiti perundangan dengan menumpukan kepada aspek perbincangan fiqh dan perundangan syarak dan memfokuskan kepada konteks entiti MAIN sebagai sebuah entiti penting yang menguruskan hal ehwal agama Islam di Malaysia.

Kajian ini merujuk kepada buku-buku yang lazim (*mainstream*) dan dominan yang dirujuk oleh pelbagai ilmuan Islam yang ditulis oleh para ilmuwan Islam silam dan kontemporari terutamanya karangan oleh Wahbah al-Zuhaili, Al-Mawardi dan Ali al-Qaradaghi yang mana kajian ini akan menerangkan secara lebih sistematik dan terfokus tentang pendirian Islam terhadap konsep entiti perundangan bagi sesebuah entiti dan mengaitkannya dengan peranan entiti MAIN. Kajian ini juga akan mengeksplorasi beberapa konsep berkaitan entiti perundangan dalam Islam dan menerangkan bagaimana konsep ini boleh memberi kesan kepada entiti MAIN. Artikel ini akan menjelaskan terlebih dahulu secara ringkas konsep

4 Taklif: *Khitab* atau perintah Allah yang berkait dengan tindakan mukalaf sama ada dalam bentuk *iqtidai* (perintah atau arahan), *takhyir* (pilihan) atau *wad'i* (ketentuan) [Rujukan: Kitab *Al-wajiz fi Usul Tasyri'*].

entiti perundangan di bawah perundangan sivil (*common law*) dan perundangan Islam, dan seterusnya membincangkan mengenai konsep dan teori fiqh berkaitan entiti perundangan. Perbincangan yang selanjutnya akan diikuti dengan kupasan metodologi kajian, dapatan kajian, implikasi dasar, dan diakhiri dengan rumusan kajian.

Prinsip Entiti Perundangan di bawah Perundangan Sivil dan Islam

Konsep entiti perundangan pada dasarnya ialah sebuah konsep yang mengiktiraf entiti sebagai *legal person* yang mempunyai *jurisdic personality*. Mula diperkenalkan pada awal kewujudan undang-undang Rom (Friedman, 1967), konsep ini memberikan entiti sifat atau personaliti watak manusia oleh undang-undang untuk memiliki aset dan tertakluk kepada hak dan kewajiban undang-undang serta dibenarkan untuk mendakwa dan didakwa (Ghadas, & Aziz, 2018). Secara umum, entiti perundangan ialah individu juristik (*juristic person*) bukan manusia yang dibentuk oleh kuasa undang-undang dengan pemberian hak dan liabiliti seperti individu sebenar. Terma atau istilah entiti perundangan pula telah muncul buat pertama kalinya dalam *English Common Law* melalui kes *Salomon v Salomon & Co. Ltd.* (1897) (Ramli, & Abdul Ghadas, 2019). Dalam kata lain, entiti perundangan adalah entiti yang dibenarkan untuk berkelakuan dan membuat tindakan seperti manusia dengan segala komitmen dan tanggungannya di bawah kuasa undang-undang.

Dalam percubaan membincangkan konsep entiti perundangan di bawah perundangan Islam, adalah menjadi kewajiban untuk merujuk kembali kepada buku serta penulisan klasik ilmuwan Islam silam. Namun begitu, melalui pembacaan dan penelitian, kajian ini mendapati perbincangan berkenaan konsep entiti perundangan secara khusus adalah satu perkara yang hampir asing di dalam kitab klasik. Malah menurut pandangan pakar rujuk yang telah ditemu bual dalam bidang ilmu usul fiqh, mengatakan bahawa tiada langsung perbincangan berkenaan entiti perundangan oleh imam empat mazhab yang utama. Hal ini kerana mengikut syara', hukum *taklif* diletakkan ke atas obligasi individu, bukan kepada institusi. Walaupun begitu, pengkajian berkenaan prinsip entiti perundangan di bawah perundangan Islam ini tidaklah sekadar terhenti di situ sahaja. Para sarjana ilmuwan Islam kontemporari telah mengambil peranan yang signifikan dalam usaha meneruskan penyelidikan berkenaan konsep ini dalam menerima hipotesis kewujudan konsep entiti perundangan daripada lipatan sirah perundangan Islam atau pelbagai sumber perundangan Islam lain yang boleh diterima secara lazim. Oleh itu, perbincangan tentang konsep entiti perundangan hanya mula dibincangkan secara khusus oleh ulama' kontemporari dengan menggunakan pelbagai konsep yang dilihat selari dengan konsep entiti perundangan iaitu berkaitan dengan konsep *ad-dhimmah* dan *syakhsyiyah i'tibariyyah* yang akan dijelaskan di bahagian seterusnya.

Konsep *Dhimmah* dan *Syakhsyiyah i'tibariyyah* oleh Majlis Agama Islam Negeri

Di dalam perundangan Islam, perbincangan berkenaan *legal entity* atau entiti perundangan didapati berakar daripada konsep *ad-dhimmah*. Konsep atau teori *ad-dhimmah* ini bukanlah konsep yang asing di dalam perbincangan cabang ilmu fiqh. Ahli ilmuwan fiqh kontemporari

seperti Mustafa Ahmad al-Zarqa dan Muhammad Abu Zuhrah juga cenderung meletakkan perbahasan mengenai persoalan memberikan watak individu kepada bukan makhluk di bawah konsep *ad-Dhimmah* (Hassan, Ghadas, & Rahman, 2012). *Ad-dhimmah* menurut istilah adalah sifat yang melayakkan seseorang yang berkelayakan, untuk menerima hak (*ahliyyah al-wujub*) dan menunaikan tanggungjawab (*ahliyyah al-ada'*) ('Abd Al-Rahman Al-Jaziri, 1990). Terma *ad-dhimmah* dan *al-Ahliyyah* ini mempunyai persamaan kerana keduanya membawa maksud sesuatu entiti boleh mempunyai hak menanggung tanggungjawab dan kewajipan (Muhammad Ikhlas, 2016).

Oleh itu, entiti sebenarnya terdiri daripada sekumpulan manusia yang boleh diberikan tanggungjawab ke atasnya. Walaupun terdapat segelintir ulama' yang mengkritik kewajaran konsep *ad-dhimmah* ke atas entiti seperti tokoh al-Bahuti, al-Bazdawi dan al-Nawawi (Zuryati, Yusoff, & Azrae, 2009), namun majoriti para ulama' fiqh kontemporari masih menerima kewujudan konsep ini ke atas entiti selain manusia dan ia berhak memperoleh pelbagai hak yang tertentu (Hassan, Ghadas, & Rahman, 2012). Oleh yang demikian, konsep *ad-dhimmah* boleh diklasifikasikan kepada dua jenis pertanggungan yang berbeza iaitu: (1) tanggungan komitmen yang diletakkan ke atas seorang *mukallaf* secara individu yang mana merupakan konsep yang diterima sepenuhnya dalam Islam, dan (2) pertanggungan komitmen yang diletakkan ke atas entiti bukan manusia. Pertanggungan jenis yang kedua inilah yang dibincangkan oleh para ulama' fiqh kontemporari sebagai asas untuk meneroka pendirian Islam terhadap konsep entiti perundangan dengan kata kunci *syakhsiyyah i'tibariyyah*.

Perkataan *dhimmah* telah banyak dibincangkan oleh ramai fuqaha' dengan melihat daripada pelbagai aspek. Contohnya, kumpulan mazhab Syafie mentakrifkan *al-dhimmah* adalah tanggungan oleh manusia daripada aspek tugas (*al-ilzam*) dan kewajipan (*al-iltizam*) dan takrif ini hampir sama dengan pandangan tiga mazhab utama yang lain iaitu mazhab Hanafi, Maliki dan Hanbali (Zuhairah Arif & Hartinie, 2018; h.914). Manakala Al-Sarakhsi⁵ pula mentakrifkan *dhimmah* sebagai tanggungan yang ditetapkan kepada manusia untuk menerima kewajipan dan tugas yang berkaitan dengan kelayakan (*al-ahliyyah*) seseorang manusia untuk menjalankan tanggungjawabnya (Zuhairah Arif & Hartinie, 2018). *Al-dhimmah* juga membawa maksud jaminan dan akauntabiliti (Nasri, 2007). Para fuqaha silam seperti al-Izibn, al-Bahuti, Ibn 'Abidin, al-Bazdawi dan al-Nawawi mengatakan *dhimmah* adalah tindakan yang berkait dengan manusia yang sabit dengan hak dan tanggungjawab (Zuryati, Yusoff, & Azrae, 2009; h.145).

5 Fuqaha dalam kalangan Mazhab Hanafi.

Rajah 1: Perbezaan Pandangan Ulama' Berkenaan Hukum Taklif ke atas Entiti Perundangan

Manakala, secara literal perkataan *syakhsiyyah i'tibariyyah* jika diterjemahkan daripada bahasa Arab akan membawa maksud personaliti yang diiktibarkan atau personaliti anggapan. Istilah *syakhsiyyah i'tibariyyah*, membawa maksud yang sama dengan *syakhsiyyah ma'nawiyah* dan juga *syakhsiyyah qanuniyyah* (Muhammad Ikhlas, 2016) dan merupakan lawan kepada istilah *syakhsiyyah tabii'yyah* atau *syakhsiyyah hakikiah*, iaitu individu yang sebenar. Secara istilah pula, *syakhsiyyah i'tibariyyah* bermaksud pemberian sifat keahlian manusia; kecuali aspek sifat insani; dengan tujuan untuk bersyarikat atau tujuan lain yang tertentu yang meletakkan pengasingan komitmen dan tanggungjawab daripada (individu) pemegang saham syarikat (Ali al-Qaradaghi, 2009). Personaliti anggapan (*syakhsiyyah i'tibariyyah*) ini adalah amat berbeza dengan personaliti hakiki (*syakhsiyyah tabii'yyah*) yang dianugerahkan personaliti dan kapasiti sebagai individu. Dalam kata lain, *shakhsiyyah i'tibariyyah* ialah satu konsep di dalam perundangan Islam yang memberikan ruang kepada bukan individu untuk mendapatkan peranan seperti individu dalam menjalankan urusan dan tujuan tertentu. Mengikut undang-undang madani Mesir, sebuah entiti yang diberikan sifat *syakhsiyyah i'tibariyyah* memperoleh segala hak-haknya yang umum. Antara hak-hak yang digariskan tersebut termasuklah komitmen kewangan berasingan, hak pada perkara yang dipersetujui dalam kontrak dan hak untuk mendapatkan keadilan perbicaraan melalui undang-undang. Selain daripada itu, satu sisi menarik yang disentuh berkenaan konsep *syakhsiyyah i'tibariyyah* melalui undang-undang madani Mesir ialah sesebuah entiti yang mengambil sifat *syakhsiyyah i'tibariyyah* disyaratkan untuk mempunyai *naib* (نائب) atau pemangku yang beraqal. Kenyataan ini menarik kerana daripada satu sudut, Islam meletakkan kepentingan untuk meletakkan watak individu sebenar (*syakhsiyyah tabii'yyah*) di sebalik sebuah entiti (*syakhsiyyah i'tibariyyah*).

Para fuqaha' moden seperti Mustafa Ahmad al-Zarqa, Muhammad Abu Zuhrah, Yusuf al-Qaradhwani, Ali Qurrah Daghi dan lain-lain yang sependapat bahawa konsep *dhimmah* juga menunjukkan pengiktirafan terhadap kewujudan sesebuah entiti selain manusia iaitu dalam konteks kajian ini ialah entiti perundangan (Zuryati, Yusoff, & Azrae, 2009). Ini disebabkan oleh beberapa faktor iaitu; (1) kewujudan dalil yang tidak secara langsung, (2) adanya konsep *walayah* (pemimpin) iaitu berkaitan dengan kaedah *tasarruf al-Imam ala al-raiyyati manutun*

bil al-maslahah (pemikiran seorang pemimpin terhadap rakyatnya bergantung kepada kemaslahatan); dan (3) merujuk kepada keperluan dan *maslahah*. Fara fuqaha semasa merujuk kepada pelbagai dalil yang tidak langsung yang berkaitan dengan beberapa konsep yang berkaitan dengan entiti iaitu: (1) konsep *syirkah*⁶ dalam perkara pemilikan modal dalam kontrak *mudarabah*, (2) konsep *al-khultah* dalam perkara pengiktirafan pemilikan secara bersama dalam pengiraan zakat *al-an'am* (ternakan) yang dinamakan sebagai *Khultah al-Shuyu* yang juga diterima oleh pengikut mazhab Maliki dan Hanbali (Zuryati, Yusoff, & Azrae, 2009; h.146); dan (3) konsep *wakalah* dalam pengurusan harta wakaf, baitulmal dan masjid yang mana contohnya harta wakaf bukan diletakkan di bawah pemilikan mana-mana individu tetapi diletak hak kepada wakil sesebuah entiti untuk menguruskan harta tersebut; dan (4) hak dan obligasi jabatan baitulmal yang boleh mengambil alih pemilikan harta umat Islam yang tidak ada pemilikan individu yang spesifik seperti harta *fai'*, *ghanimah* dan harta zakat. Harta peninggalan wasiat yang tidak mempunyai waris juga termasuk dalam kategori harta yang diletakkan di bawah pemilikan baitulmal. Ulama' fiqh juga telah mengesahkan komitmen kewangan ke atas baitulmal melalui penerangan yang dipetik daripada tulisan Ali al-Qaradaghi (2009),

“Sesungguhnya baitulmal ialah waris kepada siapa yang tidak mempunyai waris dan ke atasnya ada obligasi dan kepadanya ada hak”

Kewujudan komitmen kewangan ke atas institusi baitulmal ini menunjukkan bahawa baitulmal sebagai sebuah entiti telah diberikan hak untuk memiliki, memberi hutang dan berurus niaga dengan keizinan daripada pemerintah. Perkara ini dilihat konsisten dengan peranan institusi MAIN yang juga diberikan tanggungjawab menguruskan harta umat Islam melalui penguatkuasaan enakmen negeri yang telah diberikan.

Fuqaha moden seperti Taqi Usmani telah mengembangkan konsep entiti kepada prinsip entiti perundangan yang mana wujudnya konsep entiti perundangan berasingan di bawah perundangan syariah dengan merujuk amalan oleh institusi Islam seperti wakaf, masjid dan baitulmal seperti yang dijelaskan dalam konsep *wakalah* sebelum ini. Menurut beliau, dalam kitab *Al-Mabsut* karangan Imam al-Sarakshi ada menerangkan bahawa institusi baitulmal mempunyai hak dan tanggungjawab yang agak luwes dalam menguruskan harta. Contohnya beliau menjelaskan, sekiranya ketua negara tidak mempunyai dana yang mencukupi untuk membayar gaji para tentera bersumberkan dana percukaian daripada Jabatan *Kharaj*, maka ketua negara tersebut dibenarkan untuk menggunakan dana zakat secara hutang daripada Jabatan *Sadaqah (Zakat)* dan hutang tersebut direkodkan di Jabatan *Kharaj* sebagai penghutang manakala Jabatan *Sadaqah* menjadi pemiutang (Zuryati, Yusoff, & Azrae, 2009; h.146). Jika dilihat kepada amalan perakaunan semasa oleh MAIN di Malaysia yang

6 Perkataan *syarikah* atau *syirkah* secara literal boleh dimaksudkan kepada dua perkara iaitu (1) *ikhtilat* atau percampuran yang mana dalam hal ini merujuk kepada percampuran saham atau modal; dan (2) sebuah kontrak kerjasama itu sendiri iaitu kontrak *syirkah* (Nyazee, 1997). Kontrak *syirkah* dalam Islam boleh datang dalam beberapa bentuk kerjasama antaranya ialah jika mengikut pembahagian Hanbali, *Sharikat al-I'nan*, *Sharikat al-Mufawadah*, *Sharikat al-Wujuh*, *Sharikat al-A'mal* dan *Mudarabah* (Tahir Mansuri, 2006).

mempunyai tiga kumpulan wang utama yang diasingkan iaitu Kumpulan Wang Baitulmal atau Sumber Am (KWB), Kumpulan Wang Zakat (KWZ) dan Kumpulan Wang Wakaf (KWW), jelas menunjukkan konsep entiti perundangan sememangnya perlu diaplikasikan dalam menguruskan harta umat Islam mengikut enakmen dan/atau fatwa negeri masing-masing. Justeru, takrif entiti perundangan adalah diperlukan agar entiti MAIN dapat menjalankan fungsi dan peranan dengan baik dan mematuhi syarak.

Takrif entiti perundangan menurut perundangan konvensional ialah "*Legal person*" yang mempunyai hak dan kewajiban undang-undang yang boleh mendapatkan pembelaan daripada mahkamah dan didakwa atas namanya (Oliver & Marshall, 1991). Manakala menurut perundangan Islam, entiti perundangan ialah pemberian status undang-undang kepada syarikat (atau yang sepeertinya) kecuali yang berkaitan aspek insani, dan pengasingan komitmen (*dhimmah*) syarikat daripada pemegang saham (Ali al-Qaradaghi, 2009). Daripada kedua-dua takrif ini, konsep *dhimmah* dan pengasingan *dhimmah* yang berkaitan dengan MAIN adalah jelas menunjukkan MAIN adalah entiti perundangan yang mempunyai identiti daripada aspek perundangan yang selari dengan fungsi MAIN.

Merujuk kepada Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri seperti Selangor, Negeri Sembilan, Melaka, Johor dan Sabah, kesemua negeri mempunyai satu peruntukan statut pentadbiran agama Islam yang hampir sama dalam menguruskan perkara-perkara yang berhubungan dengan agama Islam. Contohnya peruntukan dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam Selangor 2003, Seksyen 4 iaitu penubuhan Majlis dan Seksyen 5 iaitu identiti di sisi undang-undang dan fungsi Majlis. Menurut peruntukan Seksyen 4, penubuhan Majlis ada menyatakan:

'Maka hendaklah ada suatu badan bernama "(Majlis Agama Islam Negeri Masing-masing)" untuk membantu dan menasihati Duli Yang Maha Mulia Sultan dalam perkara-perkara yang berhubungan dengan agama Islam'

Serta peruntukan Seksyen 5 yang menyatakan fungsi MAIN secara terperinci iaitu:

- (1) *Majlis hendaklah menjadi suatu pertubuhan perbadanan yang kekal turun-temurun dan mempunyai suatu meterai perbadanan, dan meterai itu boleh dari semasa ke semasa dipecahkan, ditukar, diubah dan dibuat baharu sebagaimana yang difikirkan patut oleh Majlis, dan, sehingga suatu meterai diadakan di bawah seksyen ini, meterai Majlis terdahulu bolehlah digunakan sebagai meterai perbadanan bagi Majlis.*
- (2) *Majlis boleh mendakwa dan didakwa dengan nama perbadanannya.*
- (3) *Majlis boleh membuat kontrak dan boleh memperoleh, membeli, mengambil, memegang, dan menikmati segala jenis harta alih dan tak alih dan, tertakluk kepada mana-mana undang-undang*

bertulis yang menyentuh harta itu, boleh memindahkan, menyerahkan, menyerahkan dan memulangkan, menggadaikan, menggadaijanjikan, mendemis, menyerahkan semula, memindahkan hakmilik atau selainnya melupuskan, atau membuat apa-apa urusan tentang mana-mana harta alih atau tak alih yang terletak hak pada Majlis atas apa-apa terma yang difikirkan patut oleh Majlis menurut Hukum Syarak.

- (4) *Majlis hendaklah mempunyai kuasa untuk bertindak sebagai wasi sesuatu wasiat atau sebagai pentadbir harta pusaka seseorang si mati atau sebagai pemegang amanah mana-mana amanah.*
- (5) *Majlis hendaklah mempunyai apa-apa kuasa selanjutnya dan menjalankan apa-apa kewajipan yang diberikan kepadanya oleh Enakmen ini atau mana-mana Enakmen lain.*

Peruntukan ini menunjukkan secara jelas peranan MAIN sebagai entiti perundangan yang menguruskan hal ehwal agama Islam terutamanya berkaitan dengan pengurusan harta atau aset yang berkait dengan KWB, KWZ dan KWW. Segala kegiatan muamalat yang dilaksanakan oleh MAIN perlu mematuhi enakmen yang telah diwujudkan untuk menjaga kepentingan umat Islam di sesebuah negeri.

Metodologi Kajian

Kajian ini menggunakan pendekatan kaedah kualitatif. Kaedah ini menggunakan data primer dan data sekunder yang diperoleh melalui kajian lapangan dan kajian kepustakaan. Data primer diperoleh daripada temu bual secara semi struktur dengan beberapa pakar rujuk yang terlibat dengan pengurusan MAIN dan perundangan Islam. Proses temu bual ini mengambil masa antara 40 hingga 50 minit untuk setiap responden dan soalan yang dikemukakan berdasarkan objektif kajian serta mengikut kepakaran masing-masing. Maklumat daripada temu bual telah direkodkan untuk ditukar kepada bentuk transkrip untuk memudahkan proses penganalisaan. Senarai pakar rujuk yang telah ditemu bual adalah seperti di Jadual 1.

Jadual 1: Profil Responden

Bil.	Responden	Singkatan Responden	Jawatan
1	Sahibus Samahah Dato' Dr Haji Anhar Haji Opir	(R1)	Timbalan Mufti Selangor
2	Dr Luqman Haji Abdullah	(R2)	Ketua Jabatan Fiqh & Usul, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya
3	Dr Muhammad Ikhlas Rosele	(R3)	Pensyarah Kanan, Jabatan Fiqh & Usul, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya
4	Prof. Dr Engku Rabiah Adawiah Engku Ali	(R4)	Ahli Majlis Penasihat Syariah Bank Negara Malaysia

Sumber: Maklumat kajian.

Kaedah pengumpulan data juga disokong oleh kaedah kajian kepustakaan bagi mendapatkan maklumat penting yang akan melengkapkan dapatan kajian. Dapatan kajian ini seterusnya dianalisis secara deskriptif iaitu dengan menghuraikan dapatan kajian selaras dengan objektif dan permasalahan kajian dengan terperinci.

Dapatan Kajian

Pandangan Berkenaan Konsep *Dhimmah* dan *Ahliyyah* dengan MAIN Sebagai Entiti Perundangan

R1: *'...Syakhsiiyyah i'tibariyyah* maknanya mesti kita kaitkan jugak dengan orang-orang yang ada sebagai lembaga pengarah ataupun board di situ mesti cukup syarat sebagaimana individu...'

'...Kalau ada orang yang boros dalam syarikat tu, boleh merosakkan keahlian jugak tu. Beli barang-barang yang tak perlu, maknanya Al-Rusyd takda. Al-Rusyd tu. Mazhab syafie syartkan al-Rusdy. Bukan berakal je, mesti Al-Rusyd. Mazhab lain ada bahaskan jugak contohnya mazhab Hanbali, ...'

R2: *'... Ulum Amri lah. Dia maknanya sekarang ni, itu yang ana sebut balik pada isu Legal Entiti tu. Bila kita terima Legal Entiti, maknanya isu kawalan tadi, sebab dia sekarang ni, saya tengok macam ni...Sesuatu perkara itu apabila dia telah di'impose' oleh **Ulul Amri**. Oleh pemerintah. Oleh kerajaan. Maka dengan sendiri, dia mempunyai kuasa dan diterima dari segi hukum syaraknya Sebab dalam sistem negara ni, asas utama kepada siasah syari'yyah ni ialah kelurusan, keharmonian. Itu maqasidnya pada pemerintah ni kan. Keharmonian keadilan kelurusan urusan semua tu. Apa-apa polisi untuk mencapai ke arah **Maqasid Syariah** tu, dibenarkan la. ...Jadi bila kita terima, syarikat tu sebagai satu **Legal Entiti**, maka sebarang undang-undang yang diwujudkan untuk mengurus Legal Entiti itu tadi maka itu dia dibenarkan...'*

R4: *'...dari segi konsep makna ada satu entiti yang boleh **menerima pemilikan** dan boleh **melakukan transaksi** yang macam kita kata wakaf, konsep wakaf itu sendiri bila dah masuk wakaf, dia dah bukan milik pewakaf lagi dah, dan dia juga bukan milik penerima manfaat. Dia sebenarnya kalau dari segi kiasan, dia kata milik Allah. Milik Allah macam adil kan. Macam tu jugak konsep baitulmal. So baitulmal tu bila duit masuk ke dalam baitulmal, baitulmal boleh terima duit, boleh buat bayaran. So dia ada institution la. Satu institution yang seolah-olah*

dia ada lah, suatu **dhimmah maliah** ke dhimmah yang menyebabkan dia boleh melakukan beberapa transaksi...'

'...Aah yang uruf. Tapi the custom of that time include dia punya law la. Sebab kita tak boleh go against the law kan. So dalam banyak keadaan pun MAIN saya nampak dia mengambil manfaat jugak daripada peruntukkan undang-undang tu...So dia kena tengoklah dari segi keperluan, kebijaksanaan nak pilih. Sama ada nak, decision making tu pun dia kena ada. **Ilmu profesional** lah. Dari segi bisnes, dari segi financial...'

Merujuk kepada perbincangan dengan pakar rujuk iaitu dari R2 dan R4, kajian mendapati kedua-dua responden bersetuju bahawa institusi MAIN adalah merupakan entiti perundangan (*syahsiyyah i'ktibariyyah*) yang diturunkan kuasa melaksanakan tanggungjawab urusan hal ehwal agama Islam negeri oleh pemerintah (*ulil amri*) yang diikat secara perundangan dengan enakmen yang telah digubal untuk memastikan segala amanah yang dilaksanakan oleh institusi MAIN mematuhi maqasid syariah seperti yang dijelaskan oleh R1 dan R2. Dalam aspek kegiatan ekonomi yang dilaksanakan oleh MAIN menurut perundangan, R4 berpendapat adalah dibenarkan MAIN sebagai sebuah entiti perundangan menerima pemilikan, melakukan transaksi bayaran dan sebagainya seperti harta wakaf dan baitulmal kerana MAIN memiliki *dhimmah* maliah berbentuk harta. Namun begitu, seperti disarankan oleh R4, MAIN perlu bijaksana melaksanakan amanah tersebut dengan memiliki *ahliyyah* (keahlian) dengan melantik profesional dalam bidang kewangan dan bidang-bidang lain yang relevan untuk menganggotai Ahli Lembaga Pengarah MAIN. Disamping ahli MAIN perlu profesional dalam pengurusan kewangan dan memiliki kelayakan dalam bidang-bidang lain yang diperlukan, ahli MAIN juga perlu mempunyai kelayakan *al-rusyd* iaitu kepintaran dalam pengurusan seperti dinyatakan oleh R1. Dalam konteks kajian ini, berkemungkinan besar bidang perakaunan adalah salah satu syarat *al-rusyd* dalam memastikan konsep *dhimmah maliah* terpelihara dalam menguruskan kewangan MAIN. Ringkasan integrasi kesemua konsep tersebut ditunjukkan dalam Rajah 2.

Rajah 2: Konsep Ad-Dhimmah dan Al-Ahliyyah dalam Entiti Perundangan

Nota: *Ahliyyah Al-wajib* atau keahlian wajib bermaksud kelayakan manusia untuk menerima hak dan tanggungjawab padanya dari segi syarak. *Ahliyyah Al-ada'* atau keahlian bertindak bermaksud kelayakan seseorang melakukan perbuatan yang diterima syarak.

Pandangan Berkenaan Konsep Syirkah dan Khultoh dengan Institusi MAIN

R1: ‘...Ana nak komen yang dari segi agama tu. Dari segi syariah muamalah dengan **non-muslim, tidak dilarang**. Kalau kita baca kesimpulan dalam, nak senang sekarang ni kita tengok mausu’ah fiqhiah al-kuwaitiah lah. Situ dia simpulkan mazhab 4 dah kan. Dia kata asalnya adalah tidak ada larangan berlainan agama untuk setup syarikat ataupun untuk buat kerjasama untuk buat sesuatu. Itu asalnya dalam hukum tapi para ulama berselisih takda larangan tu dia pergi mana? Harus ke makruh? Sebab dua-dua ni tidak berdosa kalau kita buat. Kalau kita ambik imam al-haramain al-juwami, guru kepada imam al-ghazali dalam al-waraqat ketika dia hukum hakam taklifi al-ljab, al-Tahrim, kita akan jumpa maknanya satu persamaan harus contohnya terpulang untuk kita buat ataupun tidak. Dan kalau buat tidak berdosa, kalau tinggal jugak tidak berdosa. Kalau dalam tajuk berkaitan dengan makruh, dia kata apa ما يساب على ترقية ولا يعاقب على فعله, sesuatu yang kalau ditinggal dapat pahala, dibuat tak berdosa. Kat sini sama dengan harus...’

‘...Ada pun kalau kita pergi real majlis agama dia ada pertimbangan lain pulak. Satu memang pertimbangan syarak, dia akan tengok betul-betul, walaupun takda dokumen.... Walaupun tak disebut tak boleh, tapi tak semestinya boleh mutlak. Dia akan tengok kalau haram memang tak akan pergi. Dari segi pelaksanaan pulak dia ada pertimbangan lain berkenaan **reputation**. Tiba-tiba majlis agama buat kerjasama dengan mana-mana anak syarikat genting. Ini reputasi akan jatuh sebagai contoh, mungkin dia akan elakkan...’

R2: ‘...So maknanya lebih kepada aktiviti bisnes itu mesti aktiviti **bisnes yang patuh syariah** baru dia boleh buat kerjasama. Kalau kita balik kepada accounting Islamic punya tu, kena aktiviti yang patuh syariah...’

‘...Dia kalau dalam banking, dalam bank, dia ambil kira dari segi reputasi. **Reputational risk**. Risiko reputasi tu ada, dia tak ambil lmej. Maknanya kalau dia involve macam bank, macam yang saya cakap tadilah. Dia akan pikir walaupun anak syarikat Genting, tapi dari segi reputasi syariah macam mana? Reputasi bank yang declare sebagai sebuah patuh syariah. Ada isu tak reputasi? Ada kesan tak dari segi reputasi? Kalau ada kesan dia takkan ambil...’

R3: ‘...Jadi maknanya kita membenarkan dia mengawal selia, tapi masih lagi meletakkan syarat-syarat. Maknanya syarikat yang dia bekerjasama tu, mestilah yang patuh syariah. Pastu syarikat yang ditubuhkan itu adalah yang **naturenya** adalah masih lagi dalam **urus niaga syariah**...’

R4: “...Ya. Itu satu dari segi hukumlah. Hukum dia selagi mana joint venture itu berkaitan dengan perkara yang halal. Sebenarnya tak kisahlah muslim ke non-muslim ke macamana kan, tapi sebab dia berkaitan dengan sesuatu yang halal; contoh kalau kita pergi ke pasar nak berjual beli dengan seseorang mungkin muslim mungkin non-muslim, tapi kalau barang yang dijual tu haram tak boleh la...”

‘...Tapi dari segi yang kedua pulak, iaitu dari segi **siyasah syari’iyyah** la. Dari segi polisi. Dari segi apa ni wisdom behind that, ataupun **reputation**. Contohnya imej lah. Saya rasa kalau yang biasa-biasa mungkin tak ada imej yang teruk sangat kot. Tapi macam contohnya katalah Genting kan, tapi dia ada Genting Plantation. So katalah MAIN buat kerjasama dengan Genting Plantation. So kat sini dia tak ada daripada segi hukum sangat, dia daripada segi reputation la. Sama ada nak kata, ‘ooo MAIN buat kerjasama dengan Genting’, so kalau nama tu sendiri ada reputation menyebabkan orang menyalah anggapkan, mungkin **lebih baik mengelakkan fitnah** lah...’

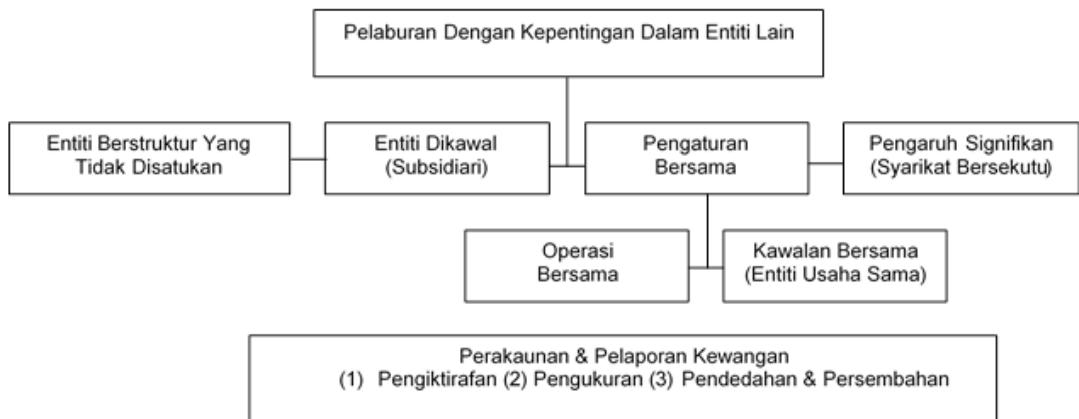
Berdasarkan pandangan pakar yang dinyatakan di atas, kajian mendapati institusi MAIN adalah diharuskan untuk menjalankan kegiatan bermuamalah dan menjalankan usaha sama dengan entiti lain (*syirkah*) termasuklah dengan syarikat bukan Islam selama mana kegiatan muamalat adalah mengikut syariat dan kegiatan yang halal seperti dijelaskan oleh R2, R3 dan R4. Namun, timbul persoalan berkaitan dengan usaha sama dengan sebuah syarikat yang menjalankan kegiatan ekonomi yang patuh syariah tetapi merupakan anak syarikat kepada syarikat induk yang tidak patuh syariah. Contohnya syarikat Genting Malaysia Bhd yang menjalankan perniagaan berbentuk rekreasi dan perhotelan yang meliputi taman tema, perjudian, perhotelan, hiburan dan sebagainya di dalam dan luar negara. Kesemua responden bersetuju bahawa segala bentuk usaha sama dengan anak syarikat kepada syarikat induk yang menjalankan perniagaan yang tidak halal seperti judi, arak dan sebagainya adalah tidak menepati *siyasah syari’iyyah*. Ia membawa maksud tindakan pemerintah terhadap sesuatu perkara kerana mendapatkan suatu kemaslahatan walaupun tindakan itu tidak mempunyai dalil pada jujuknya atau dalam penakrifan lain ialah menguruskan kemaslahatan manusia dengan mengikut ketentuan syarak (Abd Jalil Borham, 2013). Ini kerana melaksanakan *syirkah* dengan syarikat tersebut akan menjejaskan serta memberi impak negatif terhadap reputasi MAIN sebagai entiti perundangan yang menjaga kepentingan umat Islam. Justeru, adalah lebih baik mengelakkan fitnah yang timbul dalam kalangan masyarakat walaupun kegiatan

ekonomi yang bakal dihasilkan akan memberi manfaat ekonomi yang besar iaitu melibatkan prinsip pertimbangan antara mudarat dan maslahat, maka kaedah fiqh yang terpakai ialah keutamaan untuk menolak mudarat.

Perbincangan dan Implikasi Dasar

Pelaksanaan kegiatan muamalat oleh MAIN di beberapa negeri menunjukkan wujudnya pelbagai kontrak pelaburan yang dimeterai antara MAIN dengan entiti yang lain seperti kontrak pelaburan sama ada berbentuk (1) pelaburan biasa; dan (2) pelaburan dengan mempunyai kepentingan dalam entiti yang lain. Manakala pelaburan oleh MAIN dengan kepentingan dalam entiti yang lain pula terbahagi kepada empat iaitu (1) entiti berstruktur yang tidak disatukan, (2) entiti dikawal (subsidiari), (3) pengaturan bersama; dan (4) entiti dengan pengaruh signifikan (syarikat bersekutu). Di bawah item pengaturan bersama pula terbahagi kepada dua jenis iaitu: (1) operasi bersama; dan (2) kawalan bersama (entiti usaha sama-*syirkah*).

Rajah 3: Ringkasan Konsep Fiqh Entiti Perundangan dengan Amalan Perakaunan Semasa

Rajah 3 meringkaskan konsep fiqh entiti perundangan berdasarkan amalan perakaunan semasa yang melibatkan aspek pengiktirafan, pengukuran dan pendedahan bagi elemen-elemen asas penyata kewangan. Rajah 3 dirangka berdasarkan kepada cadangan kajian ini terhadap gambaran amalan pelaburan semasa MAIN dan Institusi Baitulmal, Zakat dan Wakaf (BZW) yang memberikan implikasi kepada aspek perakaunan dan pelaporan kewangan entiti.

Justeru, amalan semasa perakaunan menuntut institusi MAIN untuk menunjukkan akauntabiliti mereka dalam menguruskan harta atau aset umat Islam. Contohnya dalam aspek pendedahan, secara umumnya maklumat yang perlu didedahkan perlulah relevan, objektif dan material (Haniffa et. al, 2004) di samping memenuhi ciri-ciri lain seperti telus, tepat, komprehensif, tidak mengelirukan, mengelak daripada perkara yang boleh memberi kesan

negatif serta pertimbangan antara mudarat dan masalah (keutamaan menolak mudarat). Berbanding dengan prinsip pendedahan yang dinyatakan dalam *The International Public Sector Standard Board (IPSASB) 2014*, prinsip pendedahan oleh institusi MAIN perlulah lebih berhati-hati kerana persepsi negatif daripada masyarakat mungkin akan timbul daripada pelaporan kewangan yang didedahkan disebabkan kesalahfahaman masyarakat terhadap sesuatu isu yang berkaitan dengan hal ehwal agama Islam. Ada kemungkinan pertimbangan antara mudarat dan masalah perlu diberi penekanan terutama bagi tujuan mengelakkan risiko timbulnya persepsi yang negatif kepada entiti MAIN.

Jadual 2: Cadangan Prinsip Pendedahan Maklumat Perakaunan oleh MAIN

The Conceptual Framework For General Purpose Financial Reporting by Public Sector Entities (IPSASB) 2014	Kerangka Syariah
Prinsip persembahan dan pendedahan (<i>dharurriyyah, hajjiyyah, tahsiniyyah</i>)	Memenuhi ciri-ciri kualitatif: <ul style="list-style-type: none"> • Relevan (<i>relevance</i>) • Perwakilan benar (<i>faithful representation</i>) • Kebolehfahaman (<i>understandability</i>) • Pemasaan (<i>timeliness</i>) • Kebolehbandingan (<i>comparability</i>) • Kebolehsahan (<i>verifiability</i>)
	Maklumat yang didedahkan mesti mengandungi ciri berikut– Polisi Pendedahan dari Perspektif Islam): <ul style="list-style-type: none"> • Relevan – maklumat tepat dan menunjukkan pihak terlibat telah memenuhi obligasi kepada Allah S.W.T dan masyarakat. • Objektif – maklumat berdasarkan ukuran yang adil dan patuh syariah • Material – maklumat yang menunjukkan keadilan dalam penilaian dan yang menunjukkan hak Allah, masyarakat dan individu telah dipenuhi. Mengikuti pandangan pakar: <ul style="list-style-type: none"> • Telus • Tepat • Komprehensif • Tidak mengelirukan • Tidak menimbulkan fitnah • Elak dari perkara yang boleh beri kesan negatif • Pertimbangan antara mudarat dan masalah (keutamaan menolak mudarat)

Sumber: IPSASB (2014) & Haniffa, Hudaib & Mirza (2004), Maklumat kajian.

Institusi MAIN menjalankan kegiatan bermuamalat dalam menguruskan harta dan dana umat Islam memenuhi dan menepati konsep fiqh yang telah dijelaskan sebelum ini iaitu konsep *ad-dhimmah, al-ahliyyah, syirkah, khultoh* dan *wakalah*. Justeru, dalam memastikan amalan perakaunan semasa menepati kehendak syarak, maka prinsip kegiatan urus niaga dan muamalat yang dilaksanakan oleh MAIN juga perlu menepati kehendak syarak seperti prinsip keredhaan, tiada unsur gharar, riba, qimar dan maysir dan akhirnya menepati maqasid syariah. Manakala dalam aspek pelaburan, prinsip pelaburan mengikut syarak juga perlu dipatuhi iaitu antaranya ialah subjek dan aktiviti pelaburan mestilah yang diharuskan dalam Islam dan juga penekanan kepada prinsip menjaga maruah melalui pertimbangan reputasi institusi MAIN dalam melaksanakan konsep *syirkah* dengan entiti dan syarikat lain.

Perbincangan konsep fiqh entiti perundangan, prinsip muamalat dan pelaburan dalam Islam yang berkait rapat dengan aspek pelaburan dalam kepentingan entiti lain memberi implikasi kepada cadangan kerangka kerja konseptual (KKK) perakaunan dan pelaporan kewangan Islam iaitu wujudnya keperluan untuk menambah perbincangan tentang konsep dan prinsip tersebut dalam teori asas yang mendasari pembentukan KKK iaitu berhubung teori fiqh. Perbincangan berhubung konsep dan prinsip yang dicadangkan ini penting bagi membolehkan aspek pelaburan dalam kepentingan entiti lain didasari oleh konsep fiqh yang jelas, dan seterusnya *'uruf* perakaunan akan boleh dilaksanakan bagi mengakaunkan aktiviti-aktiviti tersebut. Selain itu prinsip bagi pertimbangan antara mudarat dan maslahat (keutamaan menolak mudarat) perlu dimasukkan sebagai salah satu prinsip pendedahan dalam KKK disebabkan perlunya panduan asas bagi entiti MAIN dalam membuat pertimbangan berhubung aspek pendedahan yang boleh memberikan implikasi antara mudarat dan maslahat kepada entiti MAIN dan juga pihak-pihak berkepentingan MAIN.

Kesimpulan

Konsep entiti perundangan adalah satu konsep yang diterima oleh ahli ulama Islam kontemporari. Beberapa konsep dan perbincangan fiqh yang berkaitan seperti penubuhan jabatan baitulmal, pemilikan harta wakaf, konsep *khultah* dan kontrak kerjasama *syirkah* dilihat membawa kepada pendirian Islam untuk mengiktiraf konsep ini. Institusi MAIN juga merupakan badan yang dilantik untuk menguruskan dana dan harta umat Islam juga adalah tertakluk dalam konsep ini. Melalui konsep entiti perundangan ini, MAIN bertanggungjawab untuk memelihara fungsi dan peranannya mengikut undang-undang syara'. Hal ini kerana dalam Islam, konsep entiti perundangan berasal daripada konsep *ad-Dhimmah* (tanggungjawab) dan konsep *al-Ahliyyah* (kelayakan) yang menuntut MAIN untuk melaksanakan tanggungjawab yang diberikan dengan berpandukan kepada undang-undang syariah. Cadangan daripada kajian ialah supaya institusi MAIN terus memerhatikan amalan pentadbirannya agar dapat kekal berperanan dengan amanah dan penuh tanggungjawab (*dhimmah*) di samping memerhatikan ciri-ciri individu yang layak (*ahliyyah*) untuk diberikan amanah menjaga dan mengurus harta umat Islam. Institusi MAIN adalah sebuah entiti perundangan di mana enakmen pentadbiran agama di sesebuah negeri akan mengikat secara perundangan segala bentuk kegiatan yang berkaitan dengan hal ehwal urusan agama Islam negeri termasuklah kegiatan muamalat yang berkaitan seperti *syirkah* dengan entiti lain yang melibatkan *khultoh* dalam modal dan wakalah kepada entiti yang pakar dalam membantu menguruskan harta dan dana umat Islam. Melalui kontrak *syirkah* ini, liabiliti, hak dan pemilikan MAIN dan entiti yang terlibat perlu ditentukan sebelum sesuatu usaha sama dilaksanakan. Konsep *syirkah* bukan semata-mata melibatkan transaksi perniagaan tetapi *syirkah* juga boleh melibatkan pengurusan sesebuah organisasi. Dalam konteks MAIN, pengurusan MAIN mungkin berkerjasama dengan pakar dari entiti luar MAIN, contohnya dalam menguruskan harta wakaf. Namun apa yang penting, ahli MAIN adalah terikat dengan *dhimmah maliah* dalam segala pengurusan dan untuk menguatkannya, setiap ahli MAIN perlu mempunyai *ahliyyah* dalam mengurus termasuklah mempunyai *al-ruysd* dalam pengurusan kewangan. Justeru, nilai akauntabiliti MAIN perlu dijelmakan dengan amalan semasa perakaunan MAIN yang menggambarkan segala transaksi MAIN

yang patuh syariah. Ini akhirnya akan meningkatkan reputasi MAIN sebagai institusi agama Islam yang berwibawa di Malaysia.

Rujukan

- 'Abd Al-Rahman Al-Jaziri. (1990). *Al-Fiqh 'Ala al-Madhahib al-Arba'ah*. Beirut: Darul Kitab al-Ilmiah.
- Abd Jalil Borham (2013). Konsep siyasah syar'iyah dan pelaksanaannya dalam konteks Malaysia. Kertas Kerja Seminar Kebangsaan Pelaksanaan Siyasah Syar'iyah Dalam Konteks Masa Kini: Isu Dan Cabaran, anjuran Kolej Universiti Islam Melaka (KUIM) pada 21hb. Februari, 2013 di Auditorium Pujangga KUIM, Melaka
- Ali al-Qaradaghi. (2009). *Buhus Fi Fiqh al-Bunuk al-Islamiyyah Dirasah Fiqhiah Iqtisodiah*. Beirut: Dar al-Basyir al-Islamiyyah, 2nd ed
- Aznan Hassan (2018). Zakat on legal entities (*syakhsyiyah i'tibariyyah*): A syari'ah analysis. Al-Shajarah.
- Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003 (Pindaan 2015). (*website*) <http://www.esyariah.gov.my/portal/page/portal/Portal%20E-Syariah%20BM/Portal%20Esyariah%20Carian%20Bahan%20Rujukan/Portal%20E-Syariah%20Undang-Undang/Portal%20E-Syariah%20Undang%20Selangor> [15 Mac 2020].
- Friedman, W. 1967. *Legal Theory*. New York: Columbia University Press.
- Ghadas, Z. A. A., & Aziz, H. A. (2018). "Shariah Compliant Companies" An Appraisal of the Legal Theories of Body Corporate for Shariah Compliant Companies. *Herald NAMSCA* 1 h. 912-915.
- Ghadas, Z. A. A., Ariff, Z., & Rumaizi, W. H. W. (2008). The Myth of Corporate Personality, An Overview from the English Law and Shariah. *Shariah Law Reports. LexisNexis Malayan Law Journal*, 3.
- Haniffa, R., Hudaib, M., & Mirza, A.M (2004), Accounting policy choice within the Syariah Islamiah framework, Discussion Papers in Accountancy and Finance, SOBE, University of Exeter, vol. 2, pp. 4-19.
- Hassan, H., Ghadas, Z. A. A., & Rahman, N. A. (2012). The Myth of Corporate Personality: A Comparative Legal Analysis of the Doctrine of Corporate Personality of Malaysian and Islamic Laws. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 6(11), 191-198

- International Public Sector Accounting Standards Board [IPSASB] (2014), The conceptual framework for general purpose financial reporting by public sector entities. International Federation of Accountants.
- Oliver, M.C and Marshall, E.A (1991) "Company Law (The M&E Handbook Series)". Pearson Higher Education, 11th edition
- Nasri Naiimi (2007). Peranan perundangan dalam merealisasikan konsep syirkah dalam pengurusan harta pusaka. Persidangan Undang-Undang 2007 'Undang-undang dan Etika: Menangani cabaran globalisasi. EDC-UUM Sintok
- Muhammad Ikhlas, R. (2016). Isu Pembayaran Zakat Institusi Kewangan Islam Di Malaysia. Muhammad Ikhlas Rosele (Doctoral dissertation, University of Malaya). Tidak diterbitkan
- Nyazee, Imran Ahsan Khan. (1997). *Islamic Law of Business Organization*. Islamabad: The International Institute of Islamic Thought
- Ramli, N. & Abdul Ghadas, Z, A. (2019). An Appraisal on The Obligation of Companies to Pay Zakat: The Malaysian Law and Shariah Perspectives. *International Journal of Law, Government and Communication*, 4(15), 08-17.
- Tahir Mansuri, M. (2006). *Islamic Law of Contracts and Business Transactions*. Adam Publishers & Distributors
- Wahbah al-Zuhaili. (1995) *Fiqh dan Perundangan Islam*. Jilid IV. Ahmad Shahbari Salamon et al. (terj.) Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Wan Noor Hazlina, Uzaimah & Mohammad Deen (2017). An Islamic perspective on corporate sosial responsibility of Islamic Banks. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 6(2).
- Zuhairah Arif & Hartinie (2018). Syariah compliant companies: An appraisal of the legal theories of body corporate for syariah compliant companies. *Herald NAMSCA* 1 h. 912-915.
- Zuryati, Zainal A.; Yusoff, Mohamed; and Azrae, Ahmad N. (2009). Separate legal entity under Syariah law and its application on Islamic banking in Malaysia: A note, *International Journal of Banking and Finance*: 6(2).